

GİDİŞLERDEN KAÇIŞLARA
GÖÇ ve GÖÇMENLER
Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları

Hayriye ERBAŞ

2. Baskı

Bu kitabın yayın hakkı PHOENIX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

**GİDİŞLERDEN KAÇIŞLARA
GÖÇ ve GÖÇMENLER**
Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları
Hayriye ERBAŞ

Editör: Fatma Gedikoğlu

Kapak ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak

Kapak Görseli: Jacob Lawrence

© Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

1. Baskı: Mart 2019, Ankara

2. Baskı: Aralık 2023, Ankara

ISBN: 978-605-9801-92-8

Phoenix Yayınevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 11003

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@phoenixkitap.com

<http://www.phoenixyayinevi.com>

Baskı:

Dedemat Matbaacılık

Sertifika No: 70086

Melih Gökçek Bulvarı 1447 Cadde No: 37

İvedik Organize Sanayi Yenimahalle-Ankara

Tel: 0507 932 59 30

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

GİDİŞLERDEN KAÇIŞLARA
GÖÇ ve GÖÇMENLER
Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları

Hayriye ERBAŞ

Prof. Dr. Hayriye Erbaş Dil ve Tarih-Coęrafya Fakóltesi (DTCF) Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesidir. DTCF Sosyoloji Bölümünde lisans, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyoloji Bölümünden yüksek lisans ve *“Class and Culture: The Cases of Kırıkkale and Ankara”* konulu tezi ile doktorasını tamamladı. 1996-1998 yılları arasında doktora sonrası University of London, School of Oriental and African Studies, (Londra Üniversitesi, SOAS) Antropoloji ve Sosyoloji Bölümünde konuk araştırmacı olarak bulunan Erbaş, doçentlik tezi çalışması olarak burada *“İngiltere’de Türkiyeli Göçmenler”* üzerine bir alan araştırması gerçekleştirdi. İlgili alanları arasında toplumsal sınıf, göç, gıda ve tarım, gelişme ve azgelişme, biyoteknoloji, teknoloji ve toplumsal değişme konuları yer almaktadır. Erbaş, Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü lisans programı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Latin Amerika Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bilim ve Teknoloji Politikası Çalışmaları Anabilim Dalında yüksek lisans ve doktora dersleri vermektedir. Halen DTCF Sosyoloji Bölüm Başkanlığı görevini yürütmekte olan Erbaş 2006-2011 yılları arasında TTB Etik Kurulu üyesi olarak da görev yapmıştır. Erbaş 2021’den beri Çankaya Kent Konseyi Yürütme Kuruluęu Üyelięi ve Kurucu Başkanı olduğu Çankaya Kent Konseyi Kent Akademisi Başkanlığı görevlerini yürütmektedir. Erbaş’ın kitaplarının yanı sıra ulusal ve uluslararası dergilerde pek çok makalesi bulunmaktadır.

İçindekiler

SUNUŞ	
İKİNCİ BASKI İÇİN SUNUŞ: “KAÇIŞLAR” ÇAĞI	9
SUNUŞ	17
KİTABIN ÖYKÜSÜ: BİTMEYEN GÖÇLERLE BİTMEYEN YOLCULUĞUM	
IRKÇI SALDIRGANLIK: EGEMEN AÇIKLAMA BİÇİMLERİ	
IRKÇILIĞI OLUMLAR.....	43
SINIRLARIN OLUŞTURULMASI VE DEĞİŞEN KİMLİKLER: LONDRA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİ GÖÇMENLERİN ETNİK İLİŞKİLERİ	65
SINIF, ETNİSİTE ve KİMLİK OLUŞUMLARI: LONDRA'DAKİ TÜRKİYELİ GÖÇMENLER	97
METODOLOJİ TARTIŞMALARINI IŞIĞINDA GÖÇ VE ETNİSİTE ..	127
ÜRETİM SİSTEMİNDE DEĞİŞİM VE KİMLİK: GÖÇMEN EMERİ VE SÖMÜRÜ	151
YURTDIŞINA GÖÇÜN YENİ BİÇİMLERİ/KALIPLARI	169
KÜRESEL KRİZ VE MARJİNALLEŞME SÜRECİNDE GÖÇ VE GÖÇMENLER.....	183

KİMLİK AÇMAZI: TOPLUMSAL CİNSİYET VE AİDİYET YA DA YABANCILAŞMA.....	211
GÖÇ FİLMLERİ BAĞLAMINDA SINIF, YOKSULLUK VE DAYANIŞMA ÜZERİNE BİR TARTIŞMA	245
GÖÇMEN KRİZİ KAVRAMI VE 'ÖRTÜLEDİKLERİ': GÜNÜMÜZDE GÖÇMENLİK HALLERİ, ÇELİŞKİLER VE SORUNLAR	263
SUÇLULAR/NEDENLER, MAĞDURLAR VE BİZ: GÖÇ VE GÖÇMENLİĞE TARİHSEL VE BÜTÜNCÜL BİR BAKIŞ	323
GÖÇ ARAŞTIRMALARI ALANINDA KAVRAMSAL SORUNLAR VE ETİK/POLİTİK SORUMLULUK	349
KÜRESELLEŞME VE GÖÇ: 'GÖÇMEN DÜŞMANLIĞI' VE 'GÖÇMEN SEVİCİLİĞİ' BAKIŞ AÇILARI VE SORUNLARI	389
DİZİN.....	421

Tüm yerinden edilmişlere...

SUNUŞ

İKİNCİ BASKI İÇİN SUNUŞ: “KAÇIŞLAR” ÇAĞI

Kitabın ilk basım yılı olan 2019 yılı sonrasında yaşanan pek çok olumsuz gelişme nedeni ile dünya daha da sorunlu hale geldi. Dünyanın belli bölgelerinde daha yoğun olmak üzere çatışma ve savaşların yanı sıra salgınlar, depremler, yangınlar, seller ve kuraklık gibi daha çok “insan yaratımı” afetler yoksullaşmayı ve yerinden edilmeyi beraberinde getirirken pek çok insan yaşamını yitirdi. 1980’lerle yükselen “egemen söylem” doğrultusunda gerçekleşen dünyadaki yapılanma belirsizlikler, akışkanlık ve krizlerin olduğu bir dünya ile sonlandı ve daha yaşanır bir ütopya vaadi adeta bir distopyaya dönüştü. Daha yaşanır bir dünya/toplum konusundaki umutlar yerini umutsuzluğa bıraktı. Çatışmalar, savaşlar, afetler bildik anlamda bir göç değil, farklı göç kalıplarının yükselmesini beraberinde getirdi. Bu süreçte pek çok insan yaşamını yitirirken göçler, görece “şanslı” olanların bütün yaşamlarını bir bavula doldurarak, çoğunluğunun ise yanlarına hiçbir şey alamadan canlarını kurtarmak için bilinmeze “kaçış” biçiminde gerçekleşti ve gerçekleşmektedir.

Yaşanan olumsuz süreçler hem iç göç hem de uluslararası göçün artışına yol açtı. Uluslararası göçmenlerin dünya nüfusuna oranı giderek daha yüksek bir artış eğilimi göstermektedir. Son birkaç on yılda göç sayıları tahmin edilenin üzerinde; son birkaç yılda ise beklenenin çok çok üzerinde gerçekleşti. Uluslararası Göç Örgütünün verilerine göre (International

Organisation for Migration [IOM] 2021: 3) kendi ülkesi dışında yaşayan, yani uluslararası göçmen sayısı 1970’te sadece 84 milyon olan uluslararası göçmen sayısı 1990’da 153 milyona ulaşmıştır. Bu sayı 2015 yılında 100 milyon artış göstererek 244 milyona, 2019 yılında 272 milyona, 2020 yılında ise 281 milyona yükselmiştir. 2020 itibarı ile dünyadaki uluslararası göçmen oranı dünya nüfusunun 3.6’sını oluşturmaktadır. Şimdi-lerde ise bu oran daha da artmış durumdadır.

Hem uluslararası göç hem de iç göç tahminlerindeki yarınlma büyük oranda, dünyada yaşanan krizler ve istikrarsızlıklarla ilişkili olarak ortaya çıkan kitlesel göçler ile açıklanabilir. Günümüzde uluslararası göçün “göçmen krizi” olarak adlandırılmasının nedeni, bunun “beklenmedik” bir nüfus hareketi olmasıdır (Erbaş, 2018:131-132; Bu kitapta “Göçmen krizi kavramı ve ‘Örtüledikleri’: Günümüzde Göçmenlik Halleri, Çelişkiler ve Sorunlar” bölümü). Ancak bu kavramın kullanılması, özellikle krizlere yol açan uluslararası eşitsizlik ve sömürü ilişkilerini gizleyerek göçmenleri krizin nedeni olarak göstermesi ve dolayısıyla “suçlu” konuma sokması açısından sorunludur. Bu anlamda yaşanan olumsuz süreçlerin çoğunun beklenmedik “kriz”ler olarak adlandırılması pek de doğru bir tanımlama olarak görünmüyor. Çünkü “kriz” olarak adlandırılan süreçler uzun zaman diliminde ekonomik, politik ve sosyal düzlemde “insan yaratımı” süreçler olduğundan bilimsel olarak beklenebilir olgulardır.

Son birkaç yılda dünyada göçün artmasına neden olan önemli bazı oluşumlar gerçekleşti. Dünya 2019 yılının sonlarında, ülkemiz ise 2020 yılında COVID-19 salgını ile tanıştı. Salgın, ülkeler arası ve sınıflar arası eşitsizlikleri arttırırken insanlar daha zor yaşam koşulları ile yaşama tutunmaya çalıştı. Bu süreçte ortaya çıkan yoksullaşma ve geçim sorunu, uluslararası göçü arttırırken aynı zamanda ve daha fazla olmak kaydıyla özellikle kırsalda yaşayanların kentlere ve daha az olmak kaydı ile özellikle büyük kentlerde yaşayanların küçük

yerleşim yerleri ve tatil beldelerine “tersine göçünü” beraberinde getirdi.

COVID-19 devam ederken bu kez 24 Mart 2022’de Rusya-Ukrayna savaşı ile yeniden yoğun bir uluslararası “kaçış” hareketi başladı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine (BMMYK) göre, Ukrayna’daki savaşın başlamasından bir yıl sonra, Avrupa genelinde kayıtlı Ukraynalı mülteci sayısı 8 milyonu aşmış durumda. Bu sayı Ukrayna nüfusunun yüzde 20’sini oluşturmaktadır. Sürgündeki Ukrayna vatandaşlarının yarısından biraz fazlası (4,8 milyon) bir AB üye devlete ve Birleşik Karalık’a sığındı. Mutlak rakamlara bakıldığında, 2023 yılında en fazla Ukraynalı mülteciye Polonya (1,5 milyon) ve Almanya (1 milyon) ev sahipliği yapmaktadır (Jamet, 2023).

Uluslararası göçün yanı sıra daha yoğun bir biçimde belli bölge ve ülkelerde iklim değişimi ve uygulanan tarım politikalarına bağlı olarak ortaya çıkan ülke içi yerinden edilmeler yaşanmıştır. Yapılan bir tahmine göre 2009 yılında iç göç süreci yaşayan insan sayısı 740 milyonken, 2023 itibarı ile bu sayı 763 milyona ulaşmıştır (International Organization for Migration [IOM], 2017:2). Bu sayılar iç göçün uluslararası göçün üç katını geçtiğini göstermekte ve ülke içi ve uluslararası göç birlikte düşünüldüğünde göçmen sayısının 1 milyonu geçtiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile yaklaşık farklı nedenler ve göç biçimleri olsa da dünyada her 8 kişiden birinin yaşadığı yeri terk ettiği görülmektedir. Ülkemiz açısından resmi rakamlara göre 50.000 bini aşan kişinin yaşamını yitirmesine neden olan ve 11 ilimizi etkileyen 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremler hem uluslararası göç hem de iç göç açısından önemli sonuçlara yol açmıştır. Mevcut verilere göre yaklaşık 16 milyon (15.784.390) kişi bu depremlerden etkilenmiştir. Türkiye’deki tüm geçici koruma (3.5 milyon) ve ikamet izinli uluslararası göçmenlerin (4.855.671 kişi) %36,48’i depremden etkilenen bölgede yaşadığından bu insanlar ikinci

kez zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmıştır. 6 Mart 2023 tarihli Cumhurbaşkanlığı kabine toplantısının ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan hâlihazırda 3.320.000 kişinin deprem bölgesinden tahliye edilerek diğer illere gittiğini, bölgedeki 800.000 kişinin ise köylerine sığındığını belirtmiştir (TMMOB, 2023, s. 352-353).

En çok sorun yaşayan göçmenler olarak zorla yerinden edilenlerin sayısı günümüzde giderek artmaktadır. Uluslararası göç açısından Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) Zorla Yerinden Edilmeye İlişkin Küresel Eğilimler, 2016 raporuna göre (Global Trends in Forced Displacement) dünya ölçeğinde baskı, zulüm, şiddet olayları nedeniyle yerinden edilen kişi sayısının 2014 yılında 59,5 milyon ve 2015 yılında 65,3 milyon olduğu görülmektedir (UNHCR, 2016). Bu sayı 2017 yılında 68,5 milyona ulaşmış (UNHCR, 2017:4). Son yıllarda yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda bu sayı 2022 itibarı ile 108.4 milyona ulaşmıştır (UNHCR, 2022: 7). Şimdilerde ise bu sayının 110 milyonu geçtiği tahmin edilmektedir. Bu sayılar “kaçış”ların giderek yükselmekte olduğunu göstermektedir. 7 Ekim 2023 Hamas’ın silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları tarafından Aksa Tufanı Operasyonu yapılarak İsrail’e düzenlenen saldırı sonrasında gerçekleşen İsrail saldırıları yeni bir “kaçış” dalgası yaratmıştır. Bu saldırılar sonucunda yaklaşık bir ay içinde can kaybı 10.000’e; yerinden edilen sayısı ise 1.5 milyonu aşmıştır. Özellikle de Orta Doğu’nun istikrarsızlaş(tır)ması bölgede görece daha istikrarlı ve güvenli bir liman olarak görülen bir ülke olarak en çok Türkiye’yi etkileyecektir. Suriyeliler konusunda uygulanan politikanın olumsuz sonuçlarına rağmen benzer “açık kapı” politikasının uygulanması durumunda ülkenin epeyce göç alması kesin gibi görünmektedir.

Bilindiği gibi Türkiye dünyada sığınmacılara ev sahipliği yapma konusunda birinci sırada gelmektedir. Türkiye’yi ikinci sırada 1.8 milyonla Kolombiya, 1.4 milyonla Pakistan, 1.4 mil-

yonla Uganda, 1.4 milyonla Almanya izlemektedir (UNHCR, 2022:2). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi sayfasında yer alan İç İşleri Bakanı Ali Yerlikaya'nın 13. 09 2023 tarihli açıklamasına göre, geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli sayısı 3 milyon 293 bin 934, ikamet izni ile kalanlar 1 milyon 213 bin 143, uluslararası koruma kapsamında kalanlar 290 bin 516 olmak üzere Türkiye'deki toplam düzenli göçmen sayısı 4 milyon 797 bin 593 milyondur.¹ Bakan Yerlikaya 12. 10. 2023 tarihli açıklamasında ise Türkiye'deki toplam düzenli göçmen sayısının 4 milyon 711 bin 622 olduğunu belirtmiştir. ² Ancak düzensiz göçmenlerle birlikte Türkiye'deki göçmenlerin bu sayının çok çok üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Ülke-mizde son yıllarda yabancıların yoğun olarak yaşadığı Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Düzce, Edirne, Hatay, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Muğla, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova ile yabancı yoğunluğunun "yerli" nüfusa oranla %20'yi aştığı 63 şehirdeki toplam 1.169 mahallenin her türlü statüden tüm yabancıların başvurularına kapatılması biçimindeki "mekânsal yoğunlaşma" karşıtı uygulamalar göçmenler konusunda ilk dönem politikalarında bir değişikliğin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak kesin olan Türkiye'nin etkili bir göçmen politikasının bulunmadığıdır. Görüldüğü üzere Türkiye'nin göç veren bir ülke konumundan göç alan bir ülke konumuna gelişi sonrasında yanlış politikalar sonucunda kapasitesinin çok üstünde göçmen alışı ve yönetemezliği şimdilerde göçmenlerle ilgili sorunların ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Geçici koruma statüsü ile kabul edilen Suriyeli göçmenler artık ülkede fiilen yerleşik/kalıcı olarak yaşamaktadır. Dolayısıyla diğer yazılarımda da ileri sürdüğüm gibi, küresel bir sorun olarak uluslararası göçün nedenle-

¹ <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-duzensiz-gocle-amansiz-bir-mucadele-veriyoruz>

² <https://www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-duzensiz-gocmenler-yeni-goc-rotasi-arayisina-girdi>

rinin doğru analizi yapılmadan küresel anlamda çözüm üretilmeden bu yükün daha çok az gelişmiş ülkelere yıkılması ülkeler arası az gelişmiş ülkelerdeki sınıflar arası eşitsizlikleri derinleştirirken insanların yerinden edilmesinin süregitmesine de yol açmaktadır. Bu anlamda, sorunun analizi ve çözüm önerilerinin sadece bilimsel/nesnel bir tavırla yapılacak çalışmalara dayanması ve bu çalışmaların ulusal ve uluslararası ilgili mercilerce dikkate alınması önem taşımaktadır. Aksi takdirde “nefret söylemine” yol açacak gelişmelerin yaşanmasının önü açılmış olacaktır.

Kitabın bu baskısı için göçmenlerle ilgili veriler güncellendi ve nesnel/bilimsel bir tavırla hazırlanmış iki bölüm eklendi. Eklenen bölümlerden biri Özlem Alioğlu Türker ile birlikte göç konusundaki kavram kargaşasına az da olsa katkı sunma amacı ile kaleme aldığımız “Göç Araştırmaları Alanında Kavramsal Sorunlar ve Etik/Politik Sorumluluk” başlıklı makaledir. Bu makalede özellikle kolayca “metodolojik milliyetçiliğe” çok açık bir alan olarak uluslararası göç konusunda kullanılan kavramların göçmenlere yönelik algıları ve göçmenlere ilişkin politikaları etkilediği ve çözüm üretme konusunda nesnel bakabilmekten uzaklaştırdığı tezi işlenmiştir.

Kitabın bu baskısına eklenen diğer makale “Küreselleşme ve Göç: ‘Göçmen Düşmanlığı’ ve ‘Göçmen Seviciliği’ Bakış Açıları ve Sorunları” adlı makaledir. Bu makalede ise göçmenler konusunda iki karşıt anlayışa yer verilmiş ve bu iki anlayışın karşıtlığına rağmen “tehlikeli” olma noktasında benzer oldukları düşüncesi ileri sürülerek nesnel/bilimsel bakışın önemi vurgulanmıştır.

Hayriye ERBAŞ
Ankara, 2023

Kaynakça

- Erbaş, H. (2018) Göçmen Krizi Mi? Krizlerin Göçmenleri Mi?: Göçler Çağında Göçmenlik Halleri, Çelişkiler ve Sorunlar, iç. Serap Durusoy & Işıl Şirin Selçuk (Der.) Bugünkü Küreselleşmeyi Anlamak, Ankara: İmaj Yayınevi, ss. 123-165.
- Jamet, M. (War in Ukraine: which European countries host the most refugees? Euronews, 20. 09.2023. Erişim Tarihi: 17. 10.2023, <https://www.euronews.com/2023/09/20/war-in-ukraine-which-european-countries-host-the-most-refugees>
- International Organization For Migration (IOM) (2017) *World Migration Report*, Erişim Tarihi: 26. 03. 2018, <https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018>
- International Organization for Migration (IOM) (2021), *World Migration Report 2022*. McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (eds.), Geneva. Erişim Tarihi: 2023. 10. 10. 2023. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- UNCHR. (2016). *Global Trends: Forced Deplecment in 2017*. Erişim Tarihi: 08.11.2018, <https://www.unhcr.org/globaltrends2017/>
- UNCHR. (2022). *Global Trends: Forced Deplecment in 2022*. Erişim Tarihi: 17.10.2023, <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2022>
- United Nations. (2017). *International Migration Report*. Erişim Tarihi: 22.04.2018, <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017.pdf>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi. (2017). *2016 Türkiye Göç Raporu*, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları: Yayın No: 40. Erişim Tarihi: 11.05.2018, http://www.goc.gov.tr/files/files/2016_goc_raporu_.pdf
- TMMOB, (2023) 6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ RAPORU. Erişim Tarihi: 07.08.2023.

SUNUŞ

KİTABIN ÖYKÜSÜ: BİTMİYEN GÖÇLERLE BİTMİYEN YOLCULUĞUM

1. GİRİŞ

Uluslararası göç çok eskilere dayanan bir olgu olsa da Türkiye’de gündeme gelişi, hem politik hem de bir araştırma alanı olarak önemsenmesi çok yenidir ve bu özellikle Suriyelilerin gelişi ile de paraleldir. Aslında bu “gelişler” öncesinde uluslararası göç konusunda azımsanmayacak çalışma mevcutken araştırmanın “odağının” değiştiğini söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü bilindiği üzere Türkiye’de uluslararası göç alanında son yıllara kadar daha çok Türkiye’den yurtdışına giden göçmenlerle ilgili ve en çok da Almanya’daki göçmenlere yönelik araştırmalar yapılmış, bununla birlikte bir parça kurumsal olarak konu ile ilgilenilmiştir. Bu çalışmalarda ilgi konusu yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının gittikleri ülkedeki yaşamlarını incelemek olsa da asıl ilgi yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye ile ilişkilerine ve ilişkilerinin geleceğine yönelikti. Diğer bir ifade ile gidenlerin gittikleri topluma uyumları önemsenmemekle birlikte ikincil konumdaydı. Dönemin temel göç kalıbı, “işçi/emek” göçü idi ve egemen düşüncesi ise uluslararası göçün “geçici” olduğu ve bu göçmenlerin planladıkları hedeflerine ulaştıktan sonra kendi ülkelerine geri dönecekleri yönünde idi. Bu hedefler ise,

genellikle belli bir miktar para biriktirmek, ev, araba sahibi olmak biçimindeydi. Ancak, süreç böyle işlemeyecek ve göçmenlerin büyük çoğunluğu için eve ve geriye dönüş gerçekleşmeyecek “ev miti” ve “geriye dönüş miti” olarak kalacaktı. Yerleşmeye çalıştıkları ülkede bu mitle ya da yanılısama ile “hep arada bir yerde” yaşamayı sürdürmeye devam edeceklerdi.

Kısacası göç kesintisiz olarak devam etse de hem göç veren hem de göç alan ülke göçe kalıcı bir olgu olarak bakmıyor. Yani göçmenlere ihtiyaç duyulduğunda çoğu zaman davet edilen “gelenler”, ancak ihtiyaç duyulmadığında ise “gidecekler” ya da “geri gönderilecekler” “geçici” “misafirler” olarak bakılmaktaydı. Göçmenler; “ev sahibi” uygun olduğunda/ihtiyaç duyduğunda “misafir” olacak, uygun olmadığında ise “misafirlik talebi” kabul edilmeyenler” olacaklardı. Tabii misafirliğin de bir süresi olacaktı ve “misafirler” misafirlik süreleri dolduğunda evlerine geri döneceklerdi. Ancak toplumdaki topluma düzeyi farklı olsa da misafirlere verilen değer düşünülduğünde aslında pek çok örnekte ve belli zamanlarda göçmenlerin “misafir” olarak görülmekten çok salt üretim için gerekli birer “araç” “makine” den pek de farklı görülmedikleri anlaşılacaktır. Daha da ilginç olanı ise, “misafir” istemeyen “ev sahipleri”ne rağmen “istemeyen misafirlerin” şimdilerde ise “kovulan misafirlerin” zaman içinde giderek çoğalmasıdır. Dolayısıyla da göçün biteceğine ilişkin bir zamanların düşüncesi şimdilerde değişmiş ve göçün biçim değiştirerek devam ettiği noktasına gelinmiştir. Bugün dünya öylesine bir noktada ki uluslararası göç “işçi göçünden” “zorla yerinden edilenler” biçiminde gerçekleşen ve sığınmacıların yoğun olduğu bir “göçler çağına” (Castles, 1993) dönüşmüştür.

Bütüncül ve tarihsel bir bakışla öngörülebilecek bu gelişme, ne yazık ki adına ne denirse densin, ister yeni liberalizm, ister küreselleşmecilik, ister küreselleşme retoriği ve uygulamaları densin; dünyayı, toplumları biçimlendiren ege-

men söylemin, bilim ve akademi de dahil olmak üzere her alanı etkilemesi ve bu etkinin “dışında” kalma arayışında olanların da çok az olması sonucunu getirmiştir. Dünyayı biçimlendiren egemen anlayışın geçen zaman içinde “çöküşü” her alanda yansımalarını bulduğu gibi, pek çok sorunun sonucu olarak da görülebilecek bir olgu olarak göç konusunda da “göçmen krizi” olarak adlandırılan bir oluşumla çok çarpıcı biçimde görünür olmuştur.

Benim bu konuya ilgin sosyalist bloğun dağılmasının ardından Avrupa’da ırkçılığın yükselişi ile başlamıştı. Özellikle sosyalist bloğun dağılması öncesinde Türkiye özellikle mübadele ile kabul edilen göçmenler dışında az göç alan bir ülke konumundaydı. Bu göçmen grupları ise “akraba” olarak değerlendirildiğinden göç sonrası aşamada çok sorun yaşamaya cakları varsayılmaktaydı. Bu nedenle de bu süreci yaşayanların kendileri dışındakiler tarafından çok da sorun olan ve olabilecek bir konu olarak görülmediğinden ne politika oluşturma ne de araştırma (en azında sosyoloji alanında) konusunda kayda değer bir çaba bulunmamaktaydı. Oysa bu konuda da göç sonrası süreç açısından araştırmaların ve uygulamaların olması gerekirdi. Özellikle de 1980’lerin sonlarında sosyalist bloğun dağılması sonrasında Türkiye de göç alan bir ülke durumuna gelmeye başladığı halde, Suriyelilerin gelişine kadar kayda değer bir şey yapılmamıştır. Ancak Türkiye, Suriyelilerin gelişi ile göçmen politikalarının olmayışı gerçeği ile karşılaştı. Göç ve göçmenlik hızlıca yasal ve kurumsal düzenlemelerin oluşturulmasının yanı sıra çok kısa zamanda uzmanların bol olduğu bir araştırma alanına dönüştü.

2. DÜNYANIN KÜÇÜLMESİ ve MÜDAHALELERİN GÜÇLENMESİ

Genel bir değerlendirme ile göçün ve göçmenliğin bugün en önemli sorun olması durumu öncelikle dönemi biçimlendiren küreselleşme söyleminin yanıltıcı ve “yalan” üzerine kurulu

oluşu ile ilgilidir. Küreselleşme söyleminin temel iddiası dünyada sınırların ortadan kalkacağı ve herkesin istediği yere serbestçe gidebileceği ve yaşayabileceği “miti” üzerine kuruludur. Oysa söyleminin iddia ettiği “serbestlik” aslında sermaye, sermaye sahipleri ve mallar içindi. Çoğunluk ya da kitleler için sınırlar vardı, hem de bu sınırlar ironik biçimde önceki dönemlere göre giderek daha da “yükseltilmekteydi”. Söylem ve gerçeklik hiçbir konuda örtüşmediği gibi bu konuda da örtüşmemekteydi. Bu dönemde gelişen teknolojiler aracılığı ile küresel şirketler dünyanın her yerine daha kolay ulaşabilmekte ve belli bölgeleri yağmalayıp bitirdikten sonra yeni mekânlar keşfetmekteydi. Bu yapılırken de mevcut hali ile dünyanın gidişatının olması gereken ve herkesin yararına bir süreç olarak gösterilmesi için kendilerinin sesi olan söylemleri üreten bilim insanları ve düşünürler öne çıkartılmakta ve bilim üreten kurumlar da hızla dönüştürülmekteydi. Devletler ise bu güçlü küresel aktörlerin önünü açmanın yasal zeminlerini oluşturmakta ve bu zeminde “daha küresel” olmak adına yeniden yapılanmaktaydılar (Erbaş, 2000b). Bu süreçte modernizm ve modernizme ait ne varsa hepsi “yanlış” olarak değerlendirilmekte, reddedilmekte ve her alanda tam karşıtı bir yapılanma sürecine gidilmekteydi. Bu süreçte tüm dünyada yoksulluk artarken ve eşitsizlikler derinleşirken az sayıdaki küresel şirket tüm dünyanın refahını toplamaktaydı. Özellikle uygulanan tarım politikaları sonrasında daha önceden gıda konusunda görece kendine yeten az gelişmiş ülkelerin gıda tekellerine iyice bağımlı hale gelmesi ile sonuçlanmaktaydı. Bazı bölgelerde ise doğrudan müdahaleler ile sıcak savaş ortamlarına geri dönmekteydi. Ancak bu sonuçların öngörülebilir olmasına karşın öngörülememesi ya da “öngörülemeyeceği” söyleminin ege-men olması üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Genellikle öngörülemedi çünkü ege-men sosyal bilim anlayışı “bilim karşıtlığı” ile biçimlendi ve bu biçimlenme ile de mevcut yapılanmaların önü açıldı. Bir grup bilimci ise bilinçli olarak

“öngörülemeyeceğinin” savunusunu yapmayı tercih etti. Bu konu ise, yaşanan tüm süreçleri etkileyen ve bu süreçten etkilenen bir konu olan bilimin, bilim insanlarının geldiği yer açısından üzerinde ayrıca düşünmeye değerdir.

Yukarıda değinilen en temel saptamaya ek olarak göç ve göçmenliğin günümüzün en önemli sorunlarından olmasının nedeni diğer sorunlarda olduğu gibi konunun tarihsel ve bütüncül bir bakış açısı yerine “dar” ve “an” a odaklı bir bakış açısı ile ele alınması ile ilgilidir. Göç ve göçmenlik sorunlarına tarihsel ve bütüncül bakış, göçün küresel ölçekte tüm dünyada ve diğer toplumsal sorunlarla ilişkisini kurarak tarihsel oluşumunu ve değişimini çözümlemeyi gerektirecektir. Böylesine bir bakış ise göçmen ve göçmenliğin kendi başına bir olgu değil, dünyanın gidişatı ve uluslararası iş bölümü ve sömürü ilişkileri ile yani emperyalizm, kapitalizm ve sınıf dolayımı sömürü ilişkileri ile biçimlendiği noktaya getirecek ve sorunların asıl kaynağını görme ve bu doğrultuda çözüm üretmeye götürecektir. Çünkü diğer konularda olduğu gibi -iç göç dahil- göç konusu da, ancak kapitalizmin sömürü ilişkilerinin küresel ölçekte yapılış ve işleyişi üzerinden anlaşılabilir. Önceki dönemlerde de benzer durum olsa da şimdilerde ülkelerin ilişkilerinin önceki dönemlerden daha fazla olması nedeniyle göçün bir ülke ya da bölge sorunu olarak ele alınması çok da anlamlı olmayacaktır. Diğer bir ifade ile sorunların kaynağı aslında küreselleşme söylemi aracılığı ile “büyülü kavramlarla” “küçük sevimli dünya” gibi gösterilen ve bu doğrultuda biçimlendirilen dünya tasarımı olduğunu görmemizi sağlayacaktır (Erbaş, 2000a; Erbaş, 2000b). Oysa “güzel gösterilen dünya” söyleminin tersine herkes için aynı anlamı taşımayan, kazananları ve kaybedenlerinin olduğu bir süreçtir. İlk bakışta daha çok gelişmiş ülkeler ağırlıklı küresel sermaye sahipleri sürecin kazananları gibi görünse de aslında sürecin kesin kaybedenleri olarak az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş de olsa tüm dünyadaki alt sınıflardır. Kaybedenlerin bu denli çok olduğu

bir dünyada uzun vadede kazananları da olmayacaktır. Kaybedenlerin oluşu ve de çok oluşu şimdilerde kazananların da gelecekte kaybedeceği anlamını taşımaktadır. Gelişmiş ülke ve küresel sermayenin önünü de tıkayacak sorunlara yol açacağıının kanıtı yani kaybedişin (doğa da dahil) kanıtı, yıllardır kapılarına dayanan sığınmacı ve mülteci göçünün kendileri için de bugün sorun haline gelmiş olmasıdır. Dolayısıyla Suriye iç savaşı ile iyice belirginleşen “göçmen krizi” ya da “sığınmacı krizi” olarak adlandırılan sorun, daha çok az gelişmiş ülkelerde yaşanmış olan yerinden edilme (displacement) ve zorla yerinden edilme (forced displacement) “nedeni” ile sorunu yaşayan ülkelerin ve insanların olduğu kadar dünyanın da bir sorununa dönüşmüş olmasıdır (Erbaş, 2018).

Günümüz dünyasında gün yok ki her an bir yerden bir yere insanlar gitmek durumunda kalmassın. Bu nedenle de yerinden edilme ve zorla yerinden edilme biçiminde adlandırılan göç türleri 1980’ler sonrası tek kutuplu dünyasının ege-men göç türü halini almıştır. Dünya yeniden kitlesel göçlere (exodus) sahne olmuş ve olmaktadır. Bu anlamda anlaşmalı “işçi göçü” çoğunlukla “geriye dönüş miti” özelliği taşıması nedeni ile tek-yönlü gidiş (one-way ticket) olarak değerlendirilmekte idi ve ayırt edici özelliği gidilecek/hedef ülkenin önceden belli olmasıydı. Son yıllara kadar olan sığınmacı göçlerinin bir bölümü de bir anlamda hedef seçilen bir ülkeye “gidiş” biçiminde bir göç olarak değerlendirilebilir. Ancak son yıllardaki göç türü artık ağırlıklı olarak hedef ülkesi belli olmayan, olsa da sonucu bilinmeyen bir “gidiş” değil bir “kaçış” biçiminde gerçekleşmektedir. Bu anlamda insanlar nereye gideceklerini düşünme ve karar verme durumunda olmaksızın bir anlamda her şeyini geride bırakarak sadece kendisi ve yakınlarının canlarını kurtarma amacıyla “kaçma” durumunda bırakılmışlardır. Ancak bu kaçış her zaman “başarılı” olmadığı gibi “başarılı” olduğunda da çoğu zaman “hep arada kalan”, aşığılanan, dışlanan olmak ile sonuçlanabilmektedir.

Sonuç olarak göçlerde ağırlıklı olarak tek-yönlü gidişlerden (one-way ticket-Phizacklea, 1983) nereye gideceği, nerede yakalanacağı belirsiz “biletsiz kaçışlara” yönünde bir dönüşüm olmuştur.

Bugün gelinen nokta, 1980’lerde başlayan ancak sonrasında tek kutuplu dünyaya geçişin ardından söylemsel düzlemde egemen olan düşünceler doğrultusunda gerçekleştirilen uygulamaların dünyayı sarstığı ve insanları yerinden ettiği bir yerdir artık. Göç konusunda açıkça görünen, ülkelerin “kriz” olarak değerlendirdiği ve çözüm üretemez konuma geldikleridir. Göçmen politikaları, her bir ülkenin kendini göçmenlere karşı korumacı bir tavır takınarak “duvarlar” örmesine yöneliktir. Oysa duvarlar göçü engelleyemeyecektir. Ancak sürekli karşılaşmaların olduğu küreselleşmiş bir dünyada duvarların örülmesi ise bir ironidir. Diğer bir ifade ile asıl mesele “görünmez duvarların” yaratılmasının arkasındaki nedenlerin keşfi ve bu keşfe bağlı uygulamaların gerçekleştirilmesidir. Ve bu keşif ise diğer konularda olduğu gibi göç ve göçmenlik konusunun gerçek anlamda çözümlenmesinin yapılması ile olanaklıdır.

Tüm dünyada göçmen politikaları bir anlamda farklılıklara bakışla biçimlenmektedir. Farklılığın gerçek anlamda kabullenilmesine dayanan birlikte daha iyi yaşamın gerçekleşmesi mevcut sistem içinde imkânsız olmasa bile çok zordur. Bu nedenle de göçmenlerin “bir tehdide” dönüşmesinin asıl nedeni, göçmenlerin salt belli bir dönemde kullanılıp sonra da gönderilecek/atılacak birer “üretim makinesi” olarak değerlendirilmesi ve bu doğrultuda politikaların üretilmesidir. Bugün ırkçılığın yeniden hortlayışı/hortlatılışı aslında farklılık, kültürel kimlik söylemlerinin güçlendirilerek bu farklılıkların birer “canavara” dönüştürülmesinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Göç ve göçmen politikaları, hem iktidarlar hem de muhalefetler tarafından kullanılacak en etkili politik araçlardan

biridir. Bunun en açık örneğini genel olarak Almanya ve şimdilerde ABD'nin Donald Trumpli döneminde görmekteyiz. Türkiye açısından bakıldığında ise göç veren bir ülke olması nedeni ile daha çok yurtdışındaki Türk vatandaşların ülke ekonomisine katkılarının sağlanabilmesi için "döviz kaynağı" ve elbette ki özellikle son yıllarda ise seçim öncesi dönemlerinde "oy deposu olarak" kullanılması durumu ağır basmıştır. Uzun yıllar ihmal edilen yurtdışındaki vatandaşlar son yıllarda "diaspora" yaratma çabasında yine politik malzeme olarak görülmeye başlanmıştır. Oysa diasporanın oluşumunun yaşanılan ülkede yaşamayı kolaylaştıracak olan bütünleşmeyi engelleyen bir noktaya da götürebileceği tehlikesinin olabileceği bu nedenle de dikkatli olunmasının gerekliliği vurgusu önemlidir (Brubaker, 2005).

Türkiye'nin göç veren ya da transit bir ülke konumundan göç alan bir ülke konumuna gelişi ile birlikte Suriyelilere kapıların sonuna kadar açılması da aslında politik bir karardır ve bu karar zaman içinde değişime uğramaktadır. Bu kararda iktidarın özellikle dış politikada önemli bir aktör olma çabası ve arayışı etkili olmuştur. Sürecin başlangıcından bugüne, ilk başlarda kapıların sonuna kadar açılarak "kucaklama" yönünde alınan karar zamanla "duvar örme", "kapıları kapatma" ve şimdilerde ise "geri gönderme" biçimine dönüşmüştür. Yani "kucaklama", "duvar örme" ve "kapıları kapatma", "geri gönderme" olarak adlandırılacak aşamalar da politiktir ve gerçek anlamda çözüm anlamını taşımamaktadır. Dünyanın gidişatı böyle devam ederken Suriyelileri geri gönderme dünyada ve bulunduğumuz bölgede yeni "kaçışların" olmayacağı anlamını taşımamaktadır. Ayrıca da "geri gidiniz" deyince de "geri gidilemeyeceğini" başka ülkelerde de olsa geçmişteki deneyimler bize göstermiş ve göstermektedir. Geri dönüş, çoğu zaman yaşama "sıfır noktasında yeniden başlama" anlamını taşır ve bu da yeniden bir "mağduriyet" anlamını taşır.

Uluslararası göçe ilgim Türkiye’den İngiltere’ye sığınmacı göçünün olduğu 1980’lerin ortalarına rastlar. İngiltere’ye gidenlerin bir bölümünün yaşamlarını Türkiye’de tanışıklığım nedeni ile biliyordum. Sonrasında (1988) Londra’da üç aylık bir araştırma amaçlı bulunmam vesilesi ile içlerinde yaşadım ve oradaki yaşantılarını yakından gözlemledim. Ancak Almanya’da yaşayan Türklere karşı ırkçı saldırı eylemlerin yükselmesi sonrasında 1992 Aralık ayı ile 1993 Ocak aylarında TRT Radyo’da olayları yorumlamak amacı ile konuk olarak katıldığım bir dizi program bu ilgiyi derinleştirdi. Konuya ilgim özellikle Bosna-Hersek ve Kosova’da gerçekleşen ırkçı hareketlerle devam etti. Bu ilgi beni doktora sonrası çalışmalar için Londra Üniversitesi-SOAS’da (School of Oriental and African Studies) bulunduğum (1996-1998) yıllarda Londra’daki Türkiyeliler üzerine araştırma yapmaya götürdü. Bilindiği üzere Londra’da Kıbrıs’tan göç etmiş Türkler de oldukça fazladır. Bu nedenle de çalışmamda Türkiye’den giden göçmenler üzerine odaklandım. Londra’daki Türk topluluğu üzerine yaptığım çalışmayı “*Etnisite, Kimlik ve Topluluk Formasyonu: İngiltere’de Türkiyeli Göçmenler*” adıyla doçentlik tezi olarak sundum. Bu çalışma sonrasında bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerin yanı sıra çeşitli dergilerde makale ve kitap bölümü olarak yayınlar yaptım. Suriyelilerin Türkiye’ye gelişi ile de bu ilgim devam etmekte.¹

Uluslararası göçe ilgim konunun gelecekte önemli olduğu düşüncesi ile doktora sonrası araştırma dönüşümde bölümde “Küreselleşme ve Göç” dersini açmama neden oldu. Ancak uzun yıllar konu tez çalışması yapacak değerde bulunmadığından ısrarlarıma karşın öğrencilerin ilgisini çekmedi ve bu nedenle de tez konusu olarak çalışma gerçekleştirilemedi.

¹ Sunum olarak yapılmış ve burada yer verilmeyen konuşmaların yanı sıra ayrıca TRT Türkiye’nin Sesi Radyosunda 2013 yılında bir yıl süren hem danışmanlığını hem de stüdyo yorumculuğunu “Gençlik ve Gelecek” programında göçmen gençlere de yer vermiştir. Konuya ve alana ilgim, kopmayan ve devam ilişkiler nedeni ile zaman içinde gerçekleşen değişimlerin de dikkate alınarak kitaplaştırılması hedefi ile devam etmektedir.

Suriyelilerin gelişi tüm Türkiye’de olduğu gibi bölümümüzde de alana ilgiyi yükseltmiş ve öğrenciler şimdilerde bu konuda çalışmaya yönelmiş durumdadır.

3. KİTAPTAKİLER

Kitap, konuya ilginin başlangıcından bu yana yayımlanmış olan, bir kısmı da yayımlanmamış bildirimlerin İngilizce olanlarının Türkçeye çevrilerek makaleye dönüştürülmesinden oluşan bir derleme niteliğindedir. Kitapta yer verilen makaleler işlenen tema açısından değil, konuya ilişkin olarak yazılan yazıların ya da toplantılarda sunulan bildirimlerin tarihine göre sıralandı. Bu sıralama alanda yol alışı, bu yolculuktaki ilgilerimi, perspektif oluşturma ve geliştirme arayışımı da göstermesi açısından önemlidir. Bu sıralama aracılığı ile ayrıca yazıların yazıldıkları dönemin akademik iklimini de belli oranda yansıtırken bu egemen iklim içinde eleştirel yazma çabasında olan birinin “sancılarını” da görme açısından anlamlıdır. Örneğin kimlik tartışmalarının en yoğun yapıldığı dönemde kimlik kavramının sınıfla ilişkisini kurma çabası bu sorgulamanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Ya da göçmenlerin “bütünleşmenin/entegrasyonun” sorgulanmaksızın olabileceği yönündeki egemen anlayış yerine sürecin böyle olmayacağını belirttilerini taşıdığını ve ilerleyen yıllarda “yabancı düşmanlığının” ve “ırkçılığın” yeniden yükseleceğini öngörme de bu sancının sonucu olarak değerlendirilebilir.

Göç ve göçmenlere ilginin değinildiği gibi daha öncesine dayanıyor olsa da konuya ilişkin olarak yazmam ırkçılıkla ilgili radyo programı sonrasında kaleme aldığım *“İrkçı Saldır-ganlık: Egemen Açıklama Biçimleri İrkçılığı Olumlar”* (1994) makale ile başlar. Bu makalede amaç sosyalist bloğun parçalanmasını izleyen dönemde gelişmiş demokratik ülke olarak tanımlanan Batı Avrupa ülkesi olan Almanya’da ve Balkanlar’da gerçekleşen kitle katliamlarının bilimsel bir perspektifle ele alınmasının önemini ortaya koymak ve mevcut bakış açıla-

rının yanlı ve yetersiz olmamaları nedeni ile ırkçı saldırganlığın “yeniden üretimine” katkıda bulunduğu tezini işlemektir. Diğer bir ifade ile makale yükselişe geçen ırkçı saldırganlık örnekleri karşısında egemen kavramlaştırma-açıklama biçimlerinin etkili bir “karşı düşünce” oluşturamamaları ve hatta açık ya da örtük bir biçimde ırkçı saldırganların yanında yer almaları gerçeğinin nedenlerini, niçinlerini bulma-bilme ihtiyacından doğan bir düşünsel çaba olarak değerlendirilebilir.

Kitapta yer alan “Sınırların Oluşturulması ve Değişen Kimlikler: Londra’daki Türkiyeli Göçmenlerin Etnik İlişkileri” (1996) başlıklı makale Londra’daki Türkiyeli göçmenler topluluğuna ilişkin genel değerlendirmeler içerse de özellikle Londra’daki Türk vatandaşları içindeki Alevi-Kürt etnik topluluğuna odaklanılarak göç sonrası süreçte kimlik değişimi süreci incelenmektedir. Makalede; irksal, dinsel ya da ulusal kimlik anlamında etnik kimliğin ancak belli kimliklerin yeniden tanımlama (re-definition), yeniden öğrenme (re-education), dönüştürme, sürdürme ve yeniden üretme (re-generation) düzlemlerindeki oluşum süreçleri ile anlaşılabilir bir yapı olduğu düşüncesi ile hareket edilmektedir.

Etnisitenin yeniden tanımlanması kimliklerde değişimle sonuçlanan bir sınırların kurulması ve yeniden kurulması süreci ile oluşturulur ayrıca bu sayede belirli bir gruba ait bireyler kendilerini diğer gruplardan ayırırlar. Bu süreç göçmenlerin yerleşmeye çalıştıkları toplumdan yahut topluluktan tamamen “ayrık” belirli bir bölgeye yerleşmeleriyle, yani göç ve özellikle uluslararası göç bağlamında daha açık olarak görülür. Çalışmada görüldüğü üzere, sınırların ve kimliklerin belirlenmesi süreci farklı bağlamlarda, hatta bireyin hayatı boyunca değişebilecek “koşulsal” (conditional) bir süreçtir. Bireyler farklı koşullarda farklı kimliklerini vurgular ve öne çıkarırlar. Bu ise kimliğin araçsallığı (instrumental) özelliğini taşıdığına bir göstergesi anlamına gelir. Etnik kimliğin bu özellikleri özellikle uluslararası göç bağlamında daha fazla

öne çıkmaktadır. Göçmenler arasında göç alan ülkeye aidiyet duygusunun olmaması, marjinal yahut marjinalleşmiş bireylerin, gettoların ya da ırkçılığın ve kimi vakalarda zenofobinin varlığı aidiyet politikalarının entegre olmuş topluluklar oluşturma konusunda etkili biçimde işlemediğinin bir göstergesi anlamını taşır. Makalede bu süreç ele alınan örnek üzerinden somutlanmaya çalışılmıştır.

“Sınıf, Etnisite ve Kimlik Oluşumları: Londra’daki Türkiyeli Göçmenler” (1997) başlıklı makalede göç kalıbının farklılığı ile göçmenlik durumunun yaşanış biçiminin ilişkili olduğu düşüncesi sorunsallaştırılarak ele alınmıştır. Makalede yoğun bir biçimde hiçbir dönemde olmadığı kadar çok sayıda göçmen ve özellikle sığınmacının ülkesini terk ederek Batı ülkelerine giriş yapması ve isteğinin olması nedeni ile nüfus hareketlerinin, göç alan ülkeler ve toplumlar üzerinde önemsiz bir etkisi olabilecek geçici bir hareket olarak görülmemesi gerektiği ileri sürülmektedir. Birçok durumda, bu göç hareketleri hem göç veren hem de göç alan ülkelerdeki popülasyonların büyüklüğü, bileşimi ve dağılımı üzerinde önemli etkiye sahip olacak kadar büyüktür. Dolayısıyla göç hareketlerinin yoğunlaştığı ulus üstü devletler (supra-national states) ya da ülke birlikleri (unified states) ve çokkültürlülük tartışmalarının yapıldığı bir dönemde göçmenlik ve göç sonrası süreçteki “kimliklenme” neticesinde göçmenlerin topluma uyum süreci kolayca göz ardı edilemez. Dış göç bağlamında bireyler, eski çevrelerinden farklı olan sosyal yaşamın birçok boyutu ile karşı karşıya kalmaktadır. Kimlik oluşturma sürecinde, hem kimliklerin yeniden üretimi hem de mevcut kimliklerin sürdürülmesi yönündeki direniş ve bu iki düzlem arasındaki gerilim sürecini içermektedir. Bu makalede, göçmenlerin sosyal yaşamı ile yeni kültürel formların üretilmesi ve eski kültürel formların direniş sürecine odaklanılmaktadır. Başka bir deyişle ele alınan örnek üzerinden göçmenlerin içsel çeşitliliği dikkate alınarak yeni yerleşim yerinde hangi kimliklerin daha önemli ve

güçlü hale geldiği ve hangilerinin zayıfladığı değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

“Metodoloji Tartışmaları Işığında Göç ve Etnisite” (1999) başlıklı makalede göç sorunsalı açısından metodolojik bir sorgulama yapılmakta ve özellikle de bu sorgulamanın hem “kuramsızlığa” götürecek postmodernist anlayışın “tuzacağına” düşmemenin önemine dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu yapılırken, postmodernizm tarafından yerden yere vurulan ve kökten reddedilen modern bilim anlayışının ve özellikle de göç konusundaki mevcut kuramların yeniden gözden geçirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu düşüncelerden hareketle postmodernizmin ileri sürdüğü görüşlerle sosyal bilimin göç konusunu kavramada nasıl bir bakış izleyeceği ya da metodolojik bir açılım yapılabileceği sorunsalı alanla ilişki kurularak işlenmeye ve öneri sunulmaya çalışılmıştır.

“Üretim Sisteminde Değişim ve Kimlik: Göçmen Emeği ve Sömürü” (1999) başlıklı makalede çalışma yaşamını ve toplumsal tüm alanları dönüştüren yeni üretim sisteminin göçmen emeği ve kimliklerin oluşumu ya da dönüşümü üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Bilindiği üzere 1970’ler sonrasında kapitalizmin yaşadığı derin krizin ardından her alanda farklı düzenlemelere gidilmiştir. Üretim sistemi açısından Fordizmden post-Fordizme geçilmiştir. Post-Fordizmin Fordizmden bir kopuşu temsil ettiği ve onu alternatif bir model olarak gören düşünürlerin olduğu gibi, onun daha önceki dönemlerden farkı olmadığını vurgulayıp, yeni kavramlaştırmaları gereksiz görenler de bulunmaktadır. Ek olarak, yeni döneme ilişkin kavramlaştırmaları uygun bulup ancak, bu dönemin daha önceki dönemlerde olduğu gibi kapitalizmde krizin dayattığı yeni koşullara uyumu temsil ettiğini savunanlar da bulunmaktadır. Bu anlayışlardan hangisi kabul edilirse edilsin, gerçek olan günümüzde üretim teknolojisi, emek süreçlerinde hızlı ve yoğun değişimlerin yaşanmakta olduğudur. Bu anlamda post-Fordizim ya da esnek üretim olarak adlandırıl-

makta olan günümüz üretim sistemi pek çok açıdan bir önceki dönemin üretim sistemi olan Fordizmden farklılıklar göstermektedir. Hem Fordizm hem de post-Fordizm olarak anılan dönemlerin sadece üretim sistemine değil, politik ve ideolojik olarak bir toplumsal düzenlemeye de denk düştüğünü ve bu düzenleme biçiminin gündelik yaşamın her alanında etkili olduğunu görme eğilimi daha yaygındır. Bu çalışmada da bu anlayış benimsenmekte olup, belirli toplumsal düzenlemelerin sınıfsal yapı, kimlik ve gündelik yaşamın diğer alanlarını nasıl etkilediği sorgulanmaya çalışılmıştır. Bu makalede, ilginç bir örnek oluşturduğu düşüncesinden hareketle, Londra’da giyim sanayinde çalışan Türkiyeli göçmenler örneği özelinde üretim sistemi ile kimlik oluşum süreci arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırmanın bulguları, esnek üretim koşullarının bu topluluk özelinde çok yoğun bir düzeyde uygulandığını ve bunun sonuçlarının da kimlik oluşumu, bir diğer deyişle hangi kimliklerin geliştiği ve hangilerinin zayıfladığı konusunda çok etkili olduğunu göstermektedir.

“Yurtdışına Göçün Yeni Biçimleri/Kalıpları” (2001) başlıklı bu makalede iki ana tema ele alınmaya ve işlenmeye çalışılmıştır. İlk olarak, küreselleşme çağı olarak adlandırılan yeni zamanların değişen göç yapısına ve yeni göç biçimlerine, ikinci olarak da, değişen bu göç kalıpları sonucunda oluşan nüfus akımlarının göç sonrası süreçte sonuçları ile ilgili tartışmalara yer verilmiştir. Yazıda günümüzde hemen hemen tüm Avrupa ve Avrupa dışı ülkelerin bir “göçmen sorunu” ile karşı karşıya oldukları, hatta son yirmi yılda Balkanlar ve Ortadoğu’daki sorunlar nedeni ile gelişmiş bir ülke olmamakla birlikte Türkiye’de de her zamankine göre daha ciddi bir göçmen/sığınmacı sorununun yaşanmakta olduğuna vurgu yapılmaktadır. Beklenenin tersine, belki de, kapitalizmin yeni bir evresi olarak değerlendirilen bu sürecin uluslararası nüfus hareketi açısından yeni oluşumlara gebe ve bu nedenle de önümüzdeki yıllarda tartışmaların odağına oturacak bir alan

izlenimi verdiği tezi işlenmeye çalışılmaktadır. Yazıda 1970'lerde yaşanan değişim süreciyle birlikte dünya ekonomik sistemindeki 'periferiden' ya da 'çevreden' 'merkeze' olan büyük-ölçekli işgücü akışı döneminin kesintiye uğradığı biçimindeki görüş sorunsallaştırılmakta ve bütün engellemelere rağmen değinilen türdeki göçün, hızlanarak ancak biçim değiştirerek devam ettiği tezi işlenmeye çalışılmaktadır.

"Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler" (2002) başlıklı makale özellikle makalenin kaleme alındığı dönemde ki bugün de yine durum çok da değişmemiştir, göç ve göçmenlik konusunda egemen olan yönetsel anlayışa bir eleştiri yazısı olarak değerlendirilebilir. Makalede göç ve göçmenlik tartışmalarının çoğunun postmodern bir anlayışla küreselleşme sürecinin olumlanmasından hareketle daha çok vatandaşlık, çokkültürlülük ve kimlik tartışmaları çerçevesinde yürütüldüğü ileri sürülmektedir. Makalede bu bakışta göçmenlerin kültürel farklarını sürdürme ve kabul ettirme isteği de adeta göç alan toplumla bütünleşmesini/entegrasyonunu engelleyen temel öge olarak sunulmakta ve dolayısıyla da çözümün, açık ya da örtük biçimde göçmenlerin farklı kimliklerinin kabulünden geçeceği temel vurgusu etrafında şekillendiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla göç ve göçmenlik olgusu dünya ölçeğinde gelişen oluşumlardan ve bu oluşumların göç edilen ülkeye yansımalarından ve ülkenin özgün özelliklerinden soyutlandığı gibi göçmenler de suçlu konuma düşürülmektedir.

Makalede göç ve göçmenlik tartışmalarında postmodern bir bakış açısı dışında, daha çok kapitalizmin dünya ölçeğinde yeniden yapılanması sürecinde sermaye ile emeğin ilişkisi bağlamında yürütülen tartışmaların olduğuna değinilmektedir. Bu çözümlenelerde ise günümüzde (uluslararası göç için) sermayenin küresel yayılma/dolaşma konusunda serbest olduğu; buna karşın emeğin dolaşımının serbest olmadığı biçimindeki düşünce yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu kabul, artık va-

sıfırsız emeğe ihtiyaç duyulmaması nedeni ile uluslararası göçün işçi ya da vasıfsız emek göçünün çok az olacağı ve bu göç türü yerine daha çok “beyin göçü” olarak tanımlanabilecek göçle sınırlı olacağı, yönündedir. Makalede böylesine bir kabulün göç ve göçmenlik konusunun üzerinde ciddi olarak durulacak düzeyde bir tartışma/inceleme alanı olmadığı sonucuna götüreceğinden, konu üzerinde çalışmaların sadece belirli bir anlayışa terk edilmiş olunacağı düşüncesi ileri sürülmektedir.

Makalede, günümüzde 1970’lerin ortasından itibaren değişen üretim sistemine bağlı olarak bir taraftan hızlı teknolojik gelişmelere “uyum sağlayan” işgücüne, öte yandan da vasıfsız işgücüne ihtiyaç duyulan iki yönlü bir sürecin yaşanmakta olduğu tezi işlenmektedir. Dolayısıyla da emek dolaşımının özellikle de vasıfsız emeğin iddia edildiği kadar sınırlı olmadığı ve beklenenden daha yüksek olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu temel tezden hareketle makalede hem vasıfsız emeğe de ihtiyacın olmasından hem de ihtiyaç olmasa bile uygulanan ekonomi politikaları sonucunda küresel krizlerin ve yol açtığı yoksulluk ve marjinalleşmenin göç açısından önemli olduğu tartışmalarına yer verilmektedir. Ek olarak dünya ölçeğinde yaşanan küresel krizlerin insanların her an yerlerinden edilme sorununu yaşayacakları işlenmektedir.

Makalede göç ve göçmenlik olgusunun ulusal ve uluslararası ölçekte tabakalaşma ve sınıflaşma açısından ele alınmadığı takdirde hatta dünya ölçeğinde bölüşüm çerçevesinde “yeniden yapılanma”yla ele alınmadığı sürece eksik çözümleme yapılmış olunacağı ileri sürülmektedir. Makalede yapılmaya çalışılan, tüketim ya da birey ağırlıklı çözümler yerine daha kapsamlı yapısal çözümler de içine alabilecek ancak bu arada birey boyutunu da çözümleme içine çekebilecek bir bakış açısı sunabilmektir. Makalede göç ve göçmenlik konusunda mevcut araştırmalar daha çok, deyim yerindeyse “postmodern anlayış”la yapılmış olduğundan yapısal düzeyde çözümler sunamamakta ve bu anlamda da

mikro ölçekte değerlendirmeler daha doğrusu 'anlatılar' ile sınırlı kalmaktadır sonucuna varılmaktadır.

"Kimlik Açmazı: Toplumsal Cinsiyet ve Aidiyet ya da Yabancılaşma-Identity Dilemma: Gender and a Sense of Belonging or of Alienization" (2008) başlıklı makalede, düzey farklılığı olsa da hemen hemen bütün toplumlarda göçmenlerin ekonomik, barınma, konut edinme ve etnik ayrışma sorunlarını yaşadıkları ve bu sorunlarla ilişkili olarak da göçmenlerin 'üyelik' ve 'aidiyet' sorunu ile karşı karşıya kaldıkları ileri sürülmektedir. Göçmenler bir taraftan karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmek diğer taraftan da yeni çevrelerinde dayanışma duygusunu yükseltmek amacıyla gündelik yaşam pratiklerini paylaşma mekânları ve mekanizmaları oluştururlar. Topluluk biçimlenişi mekanizmaları ve toplanma yer ve ilişkilerinin oluşturulması, ayrıntıda çözümlenmeyi gerektiren karmaşık etkileşim süreçleridir. Makalede bu sorunsal Türk göçmen topluluğu, özellikle son dönemlerde Britanya'ya sığınmacı olarak yerleşen ve bu nedenle de dönmeyi pek düşünmeyen Kürt kökenli Türk vatandaşları üzerine gerçekleştirilen bir alan araştırmasına dayanarak çözümlenmeye çalışılmıştır.

Makalede öncelikle kadın ve erkeklerin yeni çevrelerinde aidiyet duygusunun biçimlenişini gündelik yaşam pratiklerinde nasıl açığa çıktığı ele alınmaktadır. Nicel ve nitel verilerin kullanıldığı bir alan araştırmasına dayanan bu yazıda nicel verilerin kullanımı ile göçmenlerin gündelik yaşam pratikleri, çevreleriyle ilişkileri, yaşadıkları ülkedeki toplum ve siyasal yapı bilgisi, kendilerini yurttaş ya da yabancı hissetmeleri ve yabancı arkadaş edinme gönüllülüğü yaşanan topluma üyelik dinamiklerine odaklanılarak çözümlenmiştir. İkinci olarak da bu makale, özellikle nitel verilerin kullanımı aracılığıyla kimlik oluşturma ve alt-topluluk biçimlenişi sürecinde kadınların rolüne odaklanmaktadır.

Özlem Türker Alioğlu ile birlikte *"Göç Filmleri Bağlamında Sınıf, Yoksulluk ve Dayanışma Üzerine Bir Tartışma"* (2016) baş-

lıklı makalede sinemanın kurgusal olması nedeniyle sosyal bilimlerden uzak tutulması biçimindeki yaygın anlayışın sosyolojinin gelişimi açısından anlamlı olmadığı temel varsayımından hareket edilmekte ve sosyoloji ile sinemanın birbirinin yerine geçebilecek alanlar olmaktan çok birbirini zenginleştirecek, ilişkili alanlar olduğu tezi ileri sürülmektedir. Makalede sinema ve sosyolojinin, toplumsal yaşamın temsillerini ortaya koyma konusunda ortaklaştıkları düşüncesi öne çıkarılmaktadır. Sinemada yönetmenin bakış açısı yani kameranın nerede durduğu, senaryonun izleyiciye hitap etme kaygısı ve hatta oyuncunun karakterle ilişkisi gibi etmenler, sinemanın “hakkati” yansıtmaktan uzak olduğu değerlendirilmesinin araştırmacının araştırmayı kurgulayan bir çeşit yönetmen rolünde olması nedeni sosyal bilimler için de geçerli olduğu söylenebilir. Hangi konuyu, ne şekilde ele alacağını araştırmacı belirler ve bu belirlemede bilinçli ya da bilinçsiz olarak bazı değişkenleri dışarıda bırakarak araştırmasını kurgular. Yani sosyal bilimci de bir kurgu yapmak zorundadır. Fakat bunu yaparken toplumsal yaşamı olabildiğince “gerçeğe uygun” yansıtmaya kaygısı güder. Benzer bir kaygıyı sinemada da görmek mümkündür. Birçok film gerçeği yansıtmadığı ya da çarpıttığı gerekçesiyle eleştiriye uğruyorsa, en azından belli bir bakış açısınca sinemadan da gerçekliği temsil etmesinin beklendiği kolaylıkla söylenebilir. Bu anlamda farklı sinema türleri arasında özellikle de toplumcu gerçekçi sinema sosyal bilime ve dolayısıyla sosyolojiye en yakın olan türdür. Ancak sinemada gerçekliğin ele alınması kaygısı taşımayan sinema türü de başka bir açıdan sosyolojinin inceleme nesnesi olabilir.

Göç, hem sinemanın hem de sosyolojinin önemli bir konusudur. Hatta sinemanın sosyolojiye oranla göç ile daha yoğun olarak ilgilendiği bile söylenebilir. Göç filmleri üzerinden göç deneyimlerini çok daha “renkli” ve “ilginç” “çarpıcı” biçimde görebiliriz. Sinema göçü anlattığında, betimlediğinde sosyolog için çok sayıda örnek sunar. Öyle ki sinema filmle-

rinden kesitler, göç sosyolojisindeki kavram ve teorileri aktarıırken tartışmaları verimli kılan bir araç olarak işlev görür. Yöntem, yaklaşım ve araçları oldukça farklı olan bu iki alan birbirinden beslenebildiği durumlarda sonuç, her iki alanın da zenginleşmesi biçiminde ortaya çıkar. Bu varsayımdan hareketle bu makalede; seçilen *Umuda Yolculuk-Journey of Hope* (1990-Xavier Koller), *İşte Özgür Dünya- It is a Free World* (2007-Ken Loach), *Ekmek ve Güller-Bread and Roses* (2000-Ken Loach) adlı uluslararası göç ve göçmenlik konulu filimler; sınıf, yoksulluk ve dayanışma konuları çerçevesinde konuya ilişkin kuramsal tartışmalarla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

“*Göçmen Krizi Mi? Krizlerin Göçmenleri Mi?: Göçler Çağında Göçmenlik Halleri, Çelişkiler ve Sorunlar*” (2018) başlıklı makalede özellikle 1980’lerden sonra beklenenin tersine artan göç ve buna bağlı olarak yükselen, ancak önce 11 Eylül 2001 İkiz Kulelerin vurulması sonrasında da başta Suriyelilerin yerinden edilmesi süreci ile alevlenen, göçmen karşıtı söylemler ve uygulamalar göç konusunu gündeme taşımış, bu konudaki çalışmaları daha da arttırmıştır. Günümüzde bir taraftan insanlar yerlerinden edilirken, diğer taraftan insanların daha çok, kendilerinin yerlerinden edilmesi sürecinin içinde bir şekilde yer alan ya da en azından izleyici olan, sessiz kalan ülkelere “gitme/kaçma” isteği belki de günümüzün en önemli çelişkilerindenidir. Bu anlamda gelişmiş ülkelerin göçe yol açan sorunların kendilerini etkilemeyen ve de etkileyemeyecek olan bir sorunmuş gibi görüp sorunlardan kaçışı mümkün değildir. Çünkü göç artık günümüz kapitalizminin ve “incelmiş bir emperyalizmin” işleyişi ile biçimlenen, bu nedenle de ulusal, bölgesel sınırları aşan küresel bir sistem sorunudur. Dolayısı ile küreselleşme söyleminin biçimlendirdiği dünyayı, çelişkilerini ve sorunlarını anlamak göç ve göçmenlik olgusunu anlamayı gerektirir. Bu anlamda göç dalgalarının ortak yönleri ve özgün yönlerini ortaya koyma gerçek ve kalıcı çözümler üretmenin kilit noktalarını oluşturur. İşte tam da metodolojik

sorunları aşmanın yolu bu noktadan başlar. Bu, kaba pozitivismin “genel geçer evrensel göç kuramı” oluşturma anlayışı ve Postmodernizmin “kuram karşıtlığı” ve “kuram yapılamazlığı” anlayışı dışında bir yerdir ve hem göç ve göçmenlikle ilgili genel/yapısal hem de farklı göç türleri ve göçmenler konusundaki özgünlüklerin ortaya konulmasını olanaklı kılan bir metodoloji anlayışı anlamını taşır.

Göçün özellikle de Müslümanların göçünün 11 Eylül 2001’den sonra bir “güvenlik sorunu” olarak algılanması, şimdilerde de sığınmacıların ülkeler arasında bir “pazarlık” konusuna ve “sayılara” dönüş(türül)mesi günümüzde yeni bir “kölelik sistemi”nin yaşandığı biçiminde yorumlanabilir. Başta sığınmacılar ve mülteciler olmak üzere, onlar sadece birer pazarlık konusu olan ve bu pazarlığın ülkenin ihtiyaç duyduğu emeğe ve niteliklere göre karşılaştırıldığı “yersiz yurtsuzlardır”. Bu anlamda yazının temel amacı özellikle “göçmen krizi” ve ilgili kavramlar üzerinden göçmenlerin krizi yaratmadığı, tam tersine krizlerin göçmenleri yarattığı gerçekliğini göstermeye çalışmaktır. Yazının asıl amacı ise, metodolojik sorunlarla ilişkili olarak okuyucuyu ve ilgilileri göç ve göçmenlikle ilgili olarak göçmenlik bir sonuç mudur, bir neden midir sorusu üzerinde düşünmeye yöneltmektir. Bu amaç doğrultusunda metodolojik sorunların tartışıldığı yazının bütünü içinde; asıl krizin “göçmen krizi” olmadığı, tam tersine krizlerin göçmenleri yarattığı ve göçmenlerin aslında uygulanan politikalar, uluslararası eşitsizlik ve sömürü ilişkileri sisteminin mağdurları olduğu gösterilme çabasında bulunulmuştur.

Bu yazıda tarihsel olarak belli başlı göç dalgalarına kısaca değinilerek güncel verilere dayanan günümüz göç dalgaları değerlendirilmektedir. Ardından alanda bilgi üretenlerin süreci doğru bir perspektifle kavra(ya)mamaları ve kavram üret(e)memelerinin süreci meşrulaştırdığı ve sorunları yeniden ürettiği düşüncesinden hareketle alanda bilgi üretme pra-

tiklerinin metodolojik sorunları hem perspektif açısından hem de kavram oluşturma açısından ele alınarak sürece olumsuz etkileri tartışılmaktadır. Bu olumsuz etki bilim insanlarının ürettikleri bilgi ile “düşünsel adaletsizlik” (epistemic injustice) üzerinden siyasilerin ve iktidarların göçmenlere ilişkin tavırlarını desteklemiş olmaları yoluyla yaratmaları durumudur. Göçün giderek çeşitlenmesine bağlı olarak her göç türünün özgünlüklerini ararken “kuramsız” bir noktaya varışa yol açan “metodolojik bir tuzağa” düşmeden farklı göç türlerini de anlayabilmeye olanak sağlayabilme yönünde kuram oluşturabilmenin yolunun, yönteminin arayışında olma çabasını sürdürmek önemlidir. Bu “tuzak”tan kurtuluş ve göçün ve diğer tüm sorunların yapısal-sistemsel ve bireysel/özgül temel etmenlerinin birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle de yazının ilk amacı, göç konusundaki metodolojik sorunlardan ilki olarak düşünülen perspektif/bakış açısı sorununun aşılmasına yönelik bir değerlendirme yapılarak bir öneri sunabilmektir.

Göç konusundaki diğer metodolojik sorun ise, birinci sorunla ilişkili olan kavram üretme düzlemlerinde söz konusu olan sorundur. Diğer alanlarda da benzer bir durum olsa da özellikle göç konusunda konunun “kırılganlığı” ve “hassaslığı” nedeni ile neredeyse tarafsız kavram bulunmamaktadır. Bu nedenle de kavramların kötüye kullanıma açık oluşu göç konusunda diğer alanlardan çok daha yüksektir. Bu nedenle de yazının ikinci amacı, diğer bir metodolojik sorun olarak kavram üretme düzlemindeki sorunların aşılması konusunda bilimciye düşen sorumluluğun vurgulanmasıdır. Yazıda, bu sorun en yaygın kullanılan kavramlar üzerinden değerlendirilmeye çalışılarak kötüye kullanımını engelleme açısından üretilen kavramların nötr/yansız olmasının, daha doğrusu mağduriyetleri yaratanların çıkarlarına hizmet etmemesinin önemi ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu yapılmadığında “düşünsel adaletsizlik” üzerinden sürece ve sürecin yeniden

üretimine katkıda bulunulmuş olunacağı düşüncesi ve özellikle de Türkiye’de uluslararası göç konusunda Suriyelilerle başlayan ilgi sonrasında kimlik eksenli ve betimleyici çalışmaların yoğunluğuna karşın, metodolojik sorunları aşan çalışmaların çok az oluşu bu çabanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

“Suçlular/Nedenler, Mağdurlar ve Biz: Göç ve Göçmenliğe Tarihsel ve Bütüncül Bir Bakış” (2018) başlıklı makalede özellikle göç konusunda metodolojik sorunların göç ve göçmenler ve göçmenlikle ilgili süreçleri kavramayı engellediği temel düşüncesinden hareketle sürecin aktörleri ortaya konularak göçmen karşıtlığının anlamsızlığı işlenmeye çalışılmaktadır. Günümüzde insanların çaresiz bırakılarak “kaçmak durumunda” kalması sonucu gerçekleşen göç, en yaygın göç türüdür. Dolayısıyla bu göç türünde göçmenlerin “mağduriyeti” daha görünürken, “suçlular/nedenler” o kadar görünür olamamaktadır. Suçluların görünür kılınması nesnel olma çabasında olunan politik/etik bir bakışla sürecin ortaya konulması ile olanaklıdır ki bu da bütünsel bir bakışı gerektirir.

Dünyada doğal felaketler olarak kabul edilen durumlar da dahil olmak üzere, yaşanan ekonomik ve politik süreçlere bağlı olarak “göç etmek zorunda kalan” ya da “zorla yerinden edilen” “mağdurlar” ortaya çıkmaktadır. Göçe yol açan süreçlerin her düzleminde belli aktörler mevcuttur. Bu anlamda “mağdurları” ve “mağduriyetleri” yaratan temel aktörlerin yanı sıra “mağdurların” ya da “mağduriyetlerin” devam etmesinde rolü olan aktörler de bulunmaktadır. Göç ve göçmenliğe ilişkin çözümlemelerde tüm bu aktörlere yer verilmesi gereklidir. Göç ve göçmenliğe bakışın eksik ya da sorunlu olması, “mağduriyetin” yeniden üretilmesi sürecine katkıda bulunmaktadır. Bizlerin, hepimizin gündelik yaşamlarımızda mağdurlarla karşılaşmalarımızdaki tutum ve davranışlarımız da “mağdurları” etkilemektedir. “Mağduriyet” sürecine neden olan aktörler, esasen sermaye sahipleri ve sermayenin çıkarlarını gözetten devlet politikalarıdır. Ancak, suçlu görünmeyen

düşünce üreticileri ve akademik topluluk üyelerinin yanı sıra gündelik yaşamda karşılaşmalarımızda “Biz’ler de ‘mağduriyeti’ yeniden üretiyor muyuz?” sorusunu kendimize soruyor olup olmamız ve ne kadar sıklıkta soruyor olmamız da bir o kadar önemlidir.

Bu makalede ilk olarak, etik bir kaygı ile nesnellik çabasında olunan bütüncül ve eleştirel/düşünümsel bir bakış açısıyla, göçün farklı aşamalarında yer alan aktörlerin kimler olduğu ve bu aktörlerden kim(ler)in “suçlu” kimlerin “mağdur” oldukları ele alınmıştır. Ek olarak, “açıklama yapanlar” yani alana dair düşünce/kuram üretenler ve “biz”lere düşen sorumluluğun ne olduğu ya da olabileceği sorunsallaştırılmaya ve “açımlanmaya” çalışılmıştır. Böylesi bir “açımlama” ile yaratıcı dramanın buluşması göç alan ülkedeki insanların “gelenler”e karşı önyargılarının kırılarak, “görünmeyen sınırların” yıkılmasında önemli bir etki sağlayabileceği tezi işlenmiştir.

4. BİTİRİRKEN

Bu kitap, tam da küreselleşme söyleminin güçlendiği dönem olan 1980’li yıllarda başlamış ve göçün büyük bir sorun olarak yaşandığı günümüze kadar devam eden bir ilginin ürünüdür. Bu yolculukta göç ve göçmenlerle ilgili odaklanılan konu ya da sorunsal değişse de değişmeyen tek şey, göçle ilgili olarak kendi içinde tutarlı ancak sürekli bir biçimde geliştirilmeye çalışılan metodoloji arayışı olmuştur.

Tüm bu zaman zarfında benim metodolojik duruşum tutarlı bir biçimde devam etti ve aradan geçen çeyrek yüzyıldan fazla zaman, başından beri ileri sürmekte olduğum “söylemin gerçeklerle örtüşmediği ve örtüşmeyeceği” tezinin doğruluğunu açıkça gözler önüne serdi. Teknolojinin sağladığı olanaklarla giderek küçülen dünyanın tek ve hepimizin olduğu, salt bundan çıkar sağlayanlarca manipüle edilerek yaratılan “yerlilik” “yabancılık” gibi kavramlar ve “hayalet düşmanlıkları” üzerine yeniden düşünmek durumundayız. Şimdi artık her

türden farklılığa bakış da dahil olmak üzere her türden toplumsal sorunun yükseldiği ve yaşanır bir dünyanın olabilmesi için herkesin üzerine düşeni yapmasının kaçınılmaz olduğu bir yerdeyiz. Ya daha yaşanır bir dünya kurmayı başaracağız ya da daha çok insan eliyle yaratılmış “felaketlerle” boğuşarak yaşamaya devam edeceğiz.

Diğer konularda olduğu gibi günümüz temel sorunlarından olan göç ve göçmenlik konusunda da nesnel olma çabasında olan, tarihsel ve bütüncül bir kavrayış önemli. Kitabın az da olsa konuya ilişkin yeni çalışmalara ilgiyi arttırması ve alana kuramsal, metodolojik katkı sunması dileğimize.

Her çalışma görünen ve görünmeyen pek çok katılım ve destekle gerçekleşir. Başta çalışmada alan araştırması aşamasında deneyimlerini paylaşarak destek vermiş tüm katılımcılar olmak üzere çalışmanın farklı aşamalarında dolaylı ya da doğrudan emeği geçen herkese teşekkürü borç bilirim.

Hayriye ERBAŞ
Ankara, 2019

Kaynakça

- Brubaker, Rogers (2005) "The 'diaspora' diaspora", *Ethnic and Racial Studies*, 28:1, 1-19.
- Castles, Stefan Ve Miller, Mark J. (1993), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Basingstoke, Macmillan.
- Erbaş, Hayriye (2000a) "Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Sayı. 10, ss. 139-151.
- Erbaş, Hayriye (2000b) "Küreselleşme ve Ulus-Devletin 'Aşınımı' Sürecinde Toplumsal Eşitlik /Adalet", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Sayı, 13, ss. 213-225.
- Erbaş, Hayriye (2007) Etnisite, *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt 5, Ankara: Babil Yayınevi, ss. 897-903.
- Erbaş, Hayriye (2018) Labinot Kunushevci, "Civilization, Migrants and Secularism", in *Contemporary Sociological Conversations*, Interview with Hayriye Erbaş in 2016, Shkup, LOGOS-A, pp. 90-99.
- Phizacklea, Annie (ed.) (1983), *One Way Ticket: Migration and Female Labour*, London: Routledge & Kegan Paul.